

Kihívások a periférián – társadalmi innováción alapuló felzárkózás egy hátrányos helyzetű járásban¹

Bevezetés

A technikai innovációk a társadalmi változás előfeltételeiként és okozóiként azonosíthatók, és nem jöhetnek létre a társadalom megújulása nélkül. A technológiai és gazdasági innovációk nem tudnak választ adni minden társadalmi kihívásra. A természeti, anyagi erőforrások egyre szűkebben állnak rendelkezésre, így szükségessé válik a befektethető javak minél észszerűbb, minél nagyobb társadalmi és gazdasági hatékonyságot elérő felhasználása. Jelentős feladat a regionális aránytalanságokból fakadó lemaradások kezelése és a felzárkózási lehetőségek megteremtése a perifériális térségekben. A fejezet azonosítja a leghátrányosabb helyzetű járások kihívásait, valamint a perifériális térségekben megjelenő közösségi igényekhez kapcsolódó társadalmi, gazdasági és politikai szükségleteket, problémákat. Kiemelten fókuszálva a leghátrányosabb járások közül a Nyírbátori járásra, bemutatja azon helyi szintű felzárkóztatási lehetőségeket, amelyek társadalmi innovációs törekvésekből fakadnak, és modellértékűek más hátrányos helyzetű térségek számára. A vizsgált megoldás – a statisztikai elemzést és a járásban végzett kvalitatív interjúkat követően – bemutatja a társadalmi innováció folyamatát és a rendszerszerű működést meghatározó keretfeltételeket. A fejezet a társadalmi innovációs potenciált vizsgáló komplex mutató alapján rangsorolt települések vonatkozásában meghatározza azon kritikus tényezőket, amelyek segítik további társadalmi innovációs törekvések generálását.

A más hátrányos helyzetű térségek számára is adaptálható megoldási javaslatok és az újszerű struktúrák, együttműködések vizsgálata lehetőséget teremt a társadalmi innovációs folyamat szerepének bemutatására a helyi szintű felzárkóztatási kezdeményezésekben.

A hátrányos helyzetű járások kihívásai

A tanulmány a Nyírbátori járás társadalmi innováción alapuló felzárkózási folyamatát vizsgálja. A vizsgált járás komplex programmal fejlesztendő járás, periférikus elhelyezkedésű, a leghátrányosabb járások rangsorában alulról a 13. helyen szerepel. A Nyírbátori járás főbb kihívásai – a komplex programmal fejlesztendő járásokhoz hasonlóan – elsősorban a munkanélküliség, oktatási egyenlőtlenség, egészségügyi problémák és lakhatási nehézségek területén jelentkező igények kielégítésével kapcsolatos.

¹ Jelen tanulmány jelentős mértékben megegyezik Varga Krisztina folyamatban lévő doktori kutatásának egy alfejezetével (a kutatás témája: A társadalmi innovációs folyamatok mérési kihívásai – mérési indikátorok vizsgálata a Nyírbátori járásban). A tanulmány a doktori kutatás egy szeletét mutatja be, fókuszálva a járásszékhelyen végzett vizsgálatokra. A doktori kutatás a társadalmi innovációs folyamatok mikroszintű elemzését végzi, statisztikai és részvételi akciókutatáson alapuló módszerek ötvözésével.

A járási szint a települések közti intenzív együttműködést, az önszerveződést és az alulról építkező helyi igények kielégítését támogatja. A járás a megye részét alkotó, annak felosztásával kialakított, a települések meghatározott csoportját magában foglaló közigazgatási területi egység Magyarország.

1. táblázat: A magyarországi járások kialakításának elvei

a) területi léptékű alsószintű államigazgatási egységek létrehozása
b) településszerkezeti különbségek figyelembevétele
c) térszervező funkció betöltése (felzárkóztatás)
d) államigazgatási és megyehatárok figyelembevétele
e) kiépült államigazgatási struktúra biztosítása a székhelyen
f) a székhely meghatározásánál a közlekedési infrastruktúra figyelembevétele
g) önkormányzati és államigazgatási feladatok szétválasztása szervezeti szinten
h) járási hivatalok alapítása
i) meglévő ügyintézési helyszínek fenntartása (lehetőség szerint)

Forrás: a járások kialakításáról szóló 1299/2011. (IX. 1.) Korm. határozat alapján a szerző szerkesztése

A táblázatban külön jelöltem a felzárkóztatást segítő funkciót, amely szerep külön hangsúlyt kap a hátrányos helyzetű járások támogatása során.

A járások területi fejlettség szerinti – jelenleg hatályos – 2014-ben végzett besorolását a 290/2014. (XI. 26.), valamint az azt módosító 106/2015. (IV. 23.) számú kormányrendelet rögzíti. A hátrányos, illetve fejlesztendő járások a fenti kormányrendeletek alapján (rendelet a kedvezményezett járások besorolásáról) kedvezményezett térségeknek minősülnek:

- kedvezményezett járás (komplex mutatója kisebb, mint az összes járás komplex mutatójának átlaga);
- fejlesztendő járások (azon legalacsonyabb komplex mutatóval rendelkező járások, amelyekben az ország lakosságának 15%-a él).

A fent megjelölt besorolás alapján azon legalacsonyabb komplex mutatóval rendelkező járások, amelyekben az ország kumulált lakónépességének 10%-a él, komplex programmal fejlesztendő járások. A komplex mutató olyan kompozit mutató, amely társadalmi és demográfiai, lakás- és életkörülmények, helyi gazdasági és munkaerőpiaci, valamint infrastruktúra- és környezeti mutatók alapján lett meghatározva:²

$$f_i = \frac{1}{m} \sum_{i=1}^m f a_i, \text{ ahol} \quad (1)$$

$f a_i$: csoportindikátor

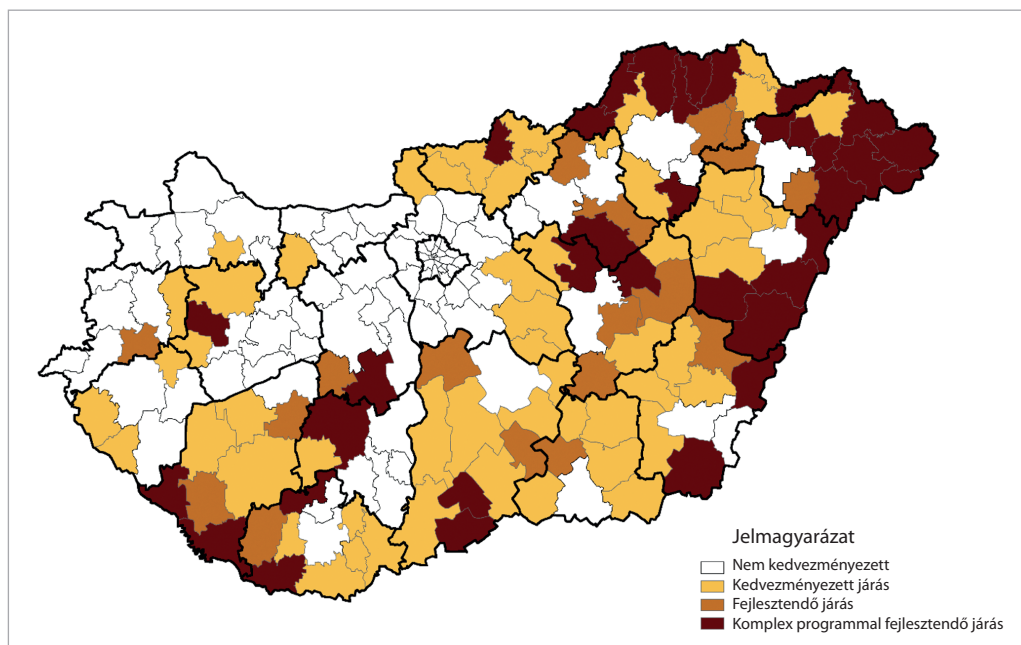
f_i : komplex mutató

m : csoportindikátorok száma

² Lásd 290/2014. (XI. 26.) Korm. rendelet a kedvezményezett járások besorolásáról.

A jelenleg érvényes, a kormányrendelet szerinti térségi besorolás alapegységei a járá-
sok. A számítási eljárás során – a pontozásos módszert és a diszkriminanciaanalízist
követően – normalizálást alkalmaztak. Az 1986-tól folyamatos lehatárolási eljárásokhoz
(1991, 1993, 1996, 1997, 2001, 2004, 2007) képest változott a mutatók köre is.

A járási fejlettségi mutató³ alapján keletkezett rangsor Magyarország 197 járása közül
109-et minősít kedvezményezettnek. Ezekben az ország lakosságának 35%-a él. Közülük
54 tartozik a fejlesztendő járásek körébe, lakónépességük a jogszabályi előírás szerint
az ország lakónépességének 15%-át adja. A népesség 10%-át tömörítő, komplex pro-
grammal fejlesztendő járásek száma 36. A kedvezményezetttségnek van más jogcíme
is: a kormányrendelet szerint azokban a régiókban, ahol a kedvezményezett járásek
lakónépessége nem éri el a régió lakónépességének 30%-át, meghatározott szempontok
szerint és adott mértékig regionális szempontból kedvezményezett járásekat jelölhetnek
ki. A regionális szempontból történő kedvezményezetttség vonatkozik a megyei közgyűlés
által kijelölt járásekre is, valamint a súlyos természeti és civilizációs katasztrófával való
érintettségre (a 37. komplex programmal fejlesztendő járás: Devecseri járás⁴).

1. ábra: Magyarország járásei kedvezményezetttségi szintek szerint

Forrás: KSH-adatok alapján a szerző szerkesztése

A kedvezményezetttségi besorolásnak elsősorban a fejlesztési támogatások, források fel-
használása miatt van jelentős szerepe. A legkedvezőtlenebb helyzetű járásek fejlesztésére
szolgáló támogatásokat csak ezen besorolás alapján lehet lehívni.

³ KSH: *A komplex programmal fejlesztendő járásek jellemzői*, 2014. Budapest, 2016.

⁴ Vörösiszap-katasztrófa, 2010. október.

Kiemelt figyelmet fordít az állam a komplex programmal fejlesztendő járásokra (jogszabály által előírt speciális fejlesztési eszközrendszer használatával). A 2014–2020 közötti, Európai Unió által biztosított támogatások elosztása során a kedvezményezett járások szintén előnyben részesülnek. Ezen összehangolt támogatási struktúra fő célja a hátrányos helyzetű térségek fejlesztése és további leszakadásuk megakadályozása.

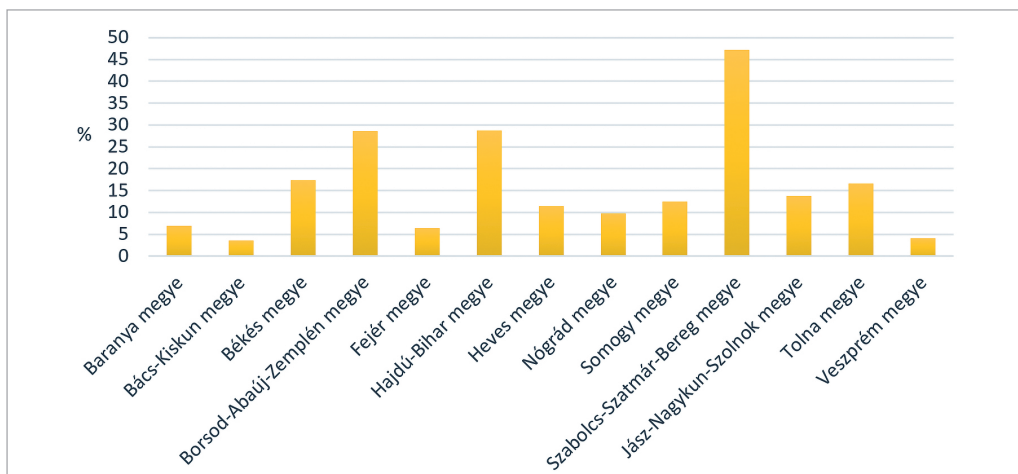
A leghátrányosabb helyzetű járások demográfiai jellemzőikben eltérők, a vizsgálatba bevont Nyírbátori járás kifejezetten fiatalos korszerkezetű, szemben az idős korszerkezetű dél-alföldi, dél-dunántúli járásokkal.⁵ A komplex programmal fejlesztendő járások ugyanakkor homogénnek tekinthetők az alábbi tényezők vonatkozásában (2. táblázat).

2. táblázat: A komplex programmal fejlesztendő járások homogén tényezői

Tényező	Jellemző
Népességmegtartó képesség	Alacsony, belföldi vándorlási egyenleg negatív
Halandóság	Magas
Iskolázottsági színvonal	Országos átlag alatti
Munkaerőpiaci helyzet	Országosnál kedvezőtlenebb
Jövedelmi helyzet	Országosnál kedvezőtlenebb
Korszerűtlen lakások aránya	Magas
Lakossági infrastruktúra kiépítettsége	Alacsony

Forrás: KSH (2016) i. m. alapján a szerző szerkesztése

A komplex programmal fejlesztendő járások az ország periférikus részén találhatók, jelentős számban határ menti járások (23 járás). A komplex programmal fejlesztendő járások lakónépességének több mint 60%-a Szabolcs-Szatmár-Bereg, Hajdú-Bihar és Borsod-Abaúj-Zemplén megyében él (2. ábra).⁶

2. ábra: A komplex programmal fejlesztendő járások lakónépessége az adott megyén belül (%)

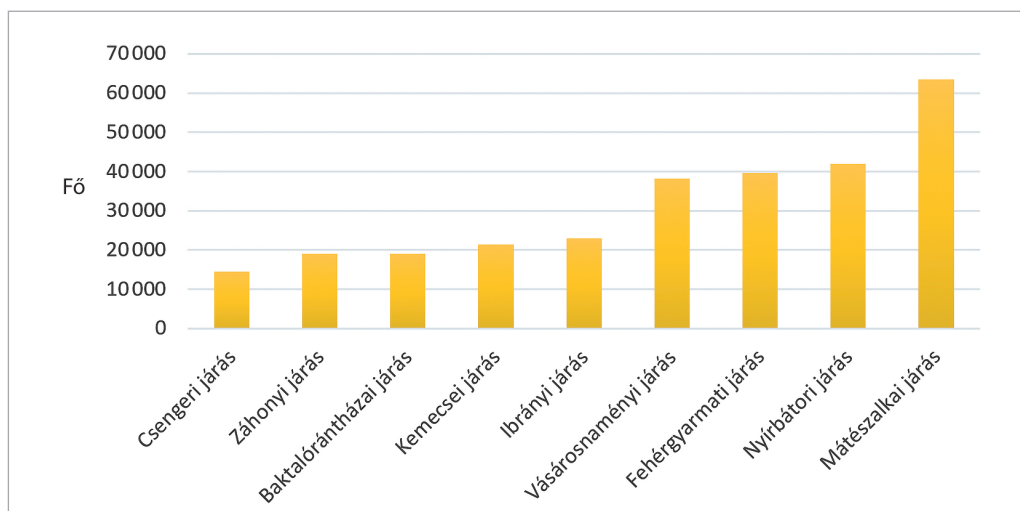
Forrás: KSH-adatok alapján a szerző szerkesztése

⁵ KSH (2016) i. m.

⁶ KSH (2016) i. m.

A lehatárolás alapján Csongrád, Győr-Moson-Sopron, Komárom-Esztergom, Pest, Vas és Zala megyében, valamint Budapesten nincs komplex programmal fejlesztendő járás.

A legtöbb fejlesztendő járás az ország keleti részén található Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében van, összesen 9 járás igényel átfogó tervek mentén megvalósított felzárkóztatási programot. Szabolcs-Szatmár-Bereg megye minden második állampolgára olyan járásban él, amely komplex fejlesztésre szorul. A megye 13 járásának lakónépessége meghaladja az 552 000 főt, ebből mindösszesen közel 270 000 fő él a komplex programmal fejlesztendő 9 járásban.

3. ábra: Szabolcs-Szatmár-Bereg megye komplex programmal fejlesztendő járásainak népessége (fő)

Forrás: KSH-adatok alapján a szerző szerkesztése

A periferiális térségek – mint hátrányos helyzetű térségek – jól körülhatárolható igényekkel rendelkeznek, illetve társadalmi-gazdasági kihívásokkal küzdenek.

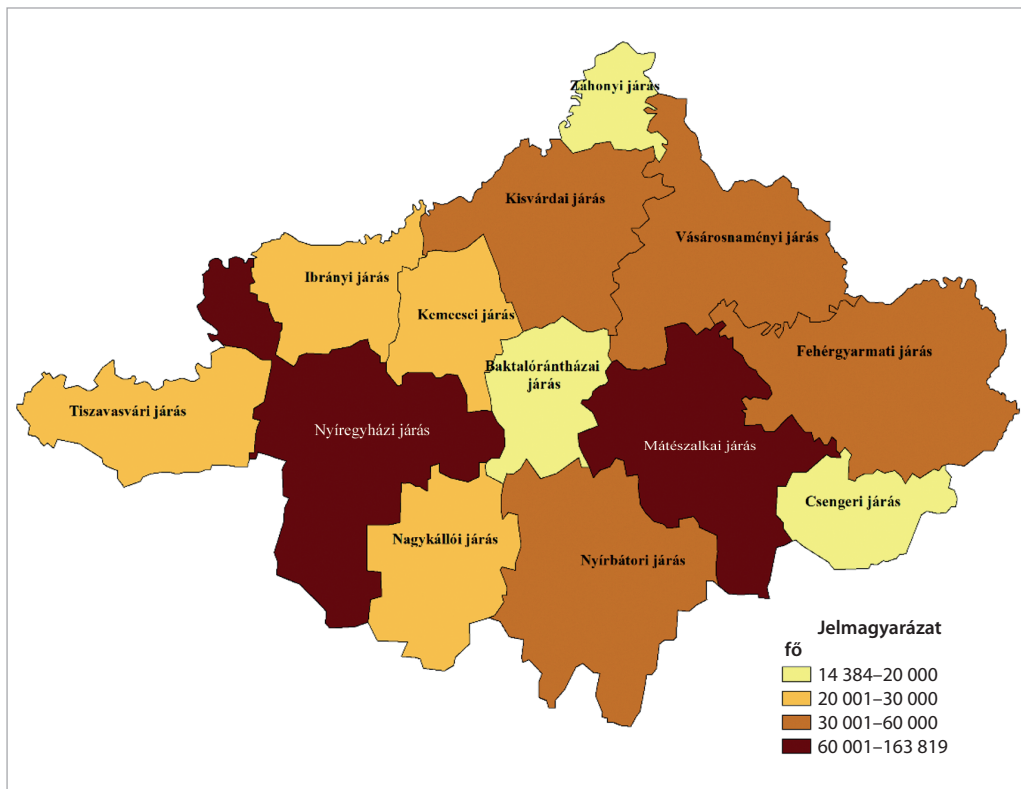
3. táblázat: Periferiális térségek igényei és kihívásai

Társadalmi		Gazdasági		Politikai	
Igény	Kihívás	Igény	Kihívás	Igény	Kihívás
Állampolgárok bevonása, társadalmi szolgáltatások (egészségügy, oktatás stb.), mobilitás, közösség	Elvándorlás, hátrányos helyzetű csoportok, etnikai sajátosságok, képzettségi szintek közti egyenlőtlenség	Biztonság, stabilitás, foglalkoztatottság, fenntarthatóság, bizalom	Lakhatási feltételek, munkanélküliség, pénzügyi források, szakértelem	Tudatosság, mozgósító erő, politikai részvétel	Kormányzati transzparenencia, döntések függetlensége, elkötelezettség

Forrás: Veresné Somosi Mariann – Varga Krisztina – Kocziszky György: Step by step for social innovation with neuro-fuzzy modelling. *European Journal of Economics and Business Studies*, 5. (2019), 1. 13–23. alapján a szerző szerkesztése

A Nyírbátori járás innovációs képességét befolyásoló és tükröző tényezők

A Nyírbátori járás az ország északkeleti részén helyezkedik el, Szabolcs-Szatmár-Bereg megye déli részén, ami az ország peremterületének nevezhető.

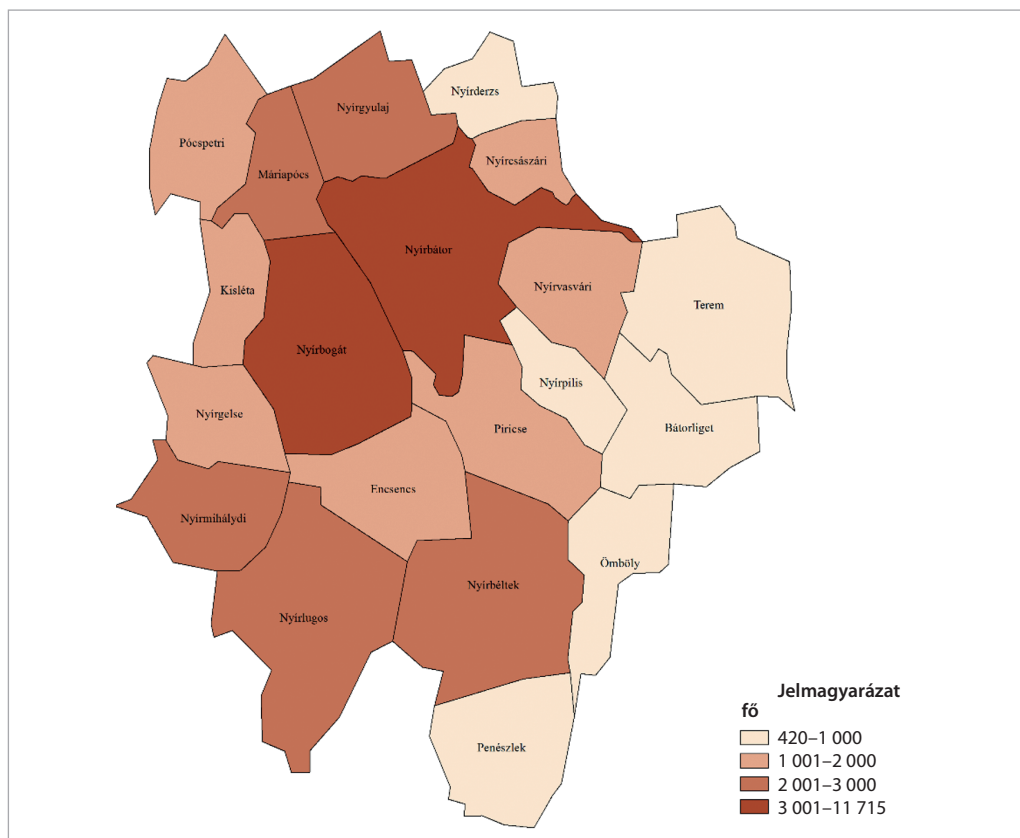

4. ábra: Szabolcs-Szatmár-Bereg megye járásai (népességszám)

Forrás: KSH-adatok alapján a szerző szerkesztése

A vizsgált Nyírbátori járás 696 km² területi nagyságú, és 20 település alkotja.⁷ A járás lakónépessége 42 998 fő (2019). A Nyírbátori járás népesség- és településszám alapján közepes nagyságúnak tekinthető Szabolcs-Szatmár-Bereg megye járásai között.

⁷ A járás települései: Bátorliget (740 fő, 33 km²), Encsencs (1921 fő, 32 km²), Kisléta (1877 fő, 22 km²), Máriapócs (2130 fő, 22 km²), Nyírbátor (11 891 fő, 67 km²), Nyírbétek (2910 fő, 62 km²), Nyírbogát (3037 fő, 55 km²), Nyíresászári (1192 fő, 13 km²), Nyílderzs (656 fő, 17 km²), Nyírgelse (1092 fő, 28 km²), Nyírgyulaj (2074 fő, 36 km²), Nyírlugos (2633 fő, 58 km²), Nyírmihálydi (2279 fő, 25 km²), Nyírpilis (891 fő, 16 km²), Nyírvasvári (1969 fő, 28 km²), Ömböly (451 fő, 30 km²), Penészlek (1032 fő, 37 km²), Piricse (1870 fő, 37 km²), Pócspetri (1682 fő, 26 km²), Terem (671 fő, 49 km²).

5. ábra: A Nyírbátori járás népességszámának alakulása

Forrás: KSH-adatok alapján a szerző szerkesztése

A Nyírbátori járás a komplex programmal fejlesztendő járások rangsorában a 13. helyen szerepel, három város (Nyírbátor, Nyírlugos, Máriapócs) és 17 község tartozik hozzá. Komplex mutatója 27,15, ami a 46,68-as átlag 60%-át sem éri el.

4. táblázat: A Nyírbátori járás települései népességekategória alapján (2019. január 1-jén)

Népességekategória (fő)	Településszám	Ebből város	Lakosság (fő)	Ebből városi
200–499	1	–	451	–
500–999	4	–	2958	–
1000–1999	8	–	12 635	–
2000–2999	5	2	12 026	4 763
3000–4999	1	–	3 037	–
5000–19 999	1	1	11 891	11 891
Összesen	20	3	42 998	16 654

Forrás: KSH-adatok alapján a szerző szerkesztése

A komplex programmal fejlesztendő járások döntő többsége vidékies jellegű. A vidékies önmagában relatív fogalom, a városiashoz viszonyítva értelmezhető.⁸ Azokat a járásokat tekinthetjük vidékiesnek, ahol a lakosság több mint fele 120 fő/km² alatti népsűrűséggel rendelkező településeken él.⁹ Abszolút vidékies egy járás abban az esetben, ha a 120 fő/km² alatti népsűrűségű településeken élők aránya 100%. Ha ez az arány a 75–99%, akkor az erőteljesen vidékies, míg 50 és 74% között vidékies a járás.¹⁰ Az érintett járások átlagos népsűrűsége (52 fő/km²) mindössze fele az országosnak, és közel negyede a nem kedvezményezettének.¹¹

A komplex programmal fejlesztendő járások településeinek népsűrűsége jellemzően igen alacsony, és az átlagosnál nagyobb az 1000 fő alatti lélekszámú települések aránya.¹² Az 1000 fő alatti településtípusok megnevezésében a szakirodalom nem konzekvens. Ezen településtípusok egyes szakirodalmi nézetek szerint tekinthetők aprófalvaknak,¹³ ugyanakkor mások aprófalunak az 500 fő alatti településeket tekintik.¹⁴ A leghátrányosabb helyzetű járásokat alkotó 700 településből mindössze 8 lakónépessége haladja meg a 10 000 főt,¹⁵ ezen települések egyike a vizsgált járás székhelye, Nyírbátor. A Nyírbátori járásban alacsony az 1000 fő alatti települések száma. Fontos megjegyezni, hogy a településszerkezet ezen jellemzője nem függ össze a fejlettséggel (vagy annak hiányával).

A komplex programmal fejlesztendő járások átlagos lakónépessége 27 ezer fő, ami az országos átlag 55%-a. A Nyírbátori járás esetében ez az arány 86% (KSH).

A leghátrányosabb helyzetű járások demográfiai jellemzőikben eltérők. A komplex programmal fejlesztendő járásokban a gyermekkorúak (0–14 évesek) magasabb és az időskorúak (60–X) alacsonyabb részaránya jellemző. Az öregedést mérő mutató, az előregedési index a komplex programmal fejlesztendő járások esetében lényegesen kisebb az országos átlagnál. A gyermekkorúak kiemelkedően magas aránya jellemző

⁸ Csatári Bálint – Farkas Jenő: A magyar vidékies kistérségek új kategorizálása, különös tekintettel a városi hatásokra és a földhasznosítás változásaira. *Tér és Társadalom*, 20. (2006), 4. 97–109.

⁹ Csatári Bálint: A vidék földrajzi kérdései. In Dormány Gábor – Kovács Ferenc – Péti Márton – Rakonczai János (szerk.): *A földrajz eredményei az új évezred küszöbén*. Szeged, SZTE TTK Természeti Földrajzi Tanszék, 2001. 1–9.

¹⁰ Kovács Péter – Bodnár Gábor: Az endogén fejlődés értelmezése vidéki térségekben PLS-útelemzés segítségével. *Statistikai Szemle*, 94. (2016), 2. 143–161.

¹¹ KSH (2016) i. m.

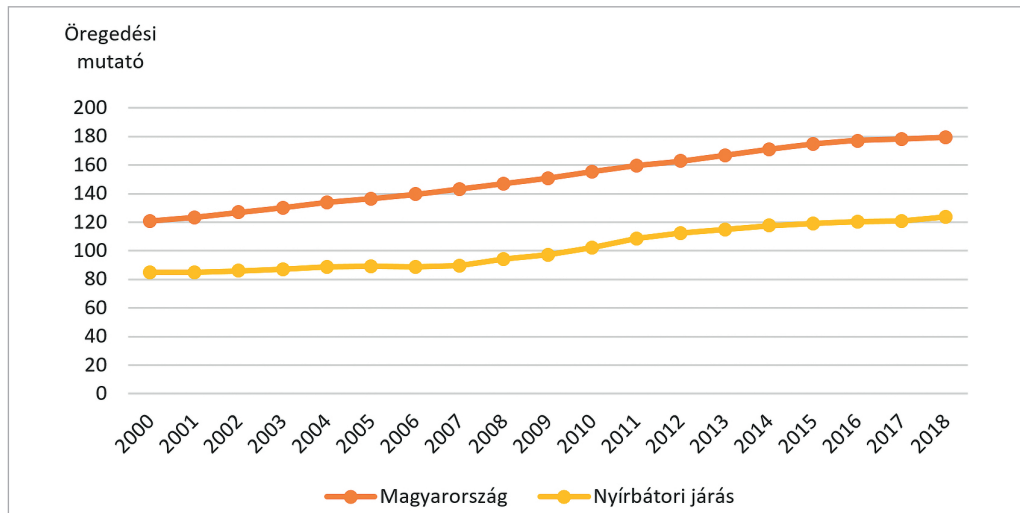
¹² KSH (2016) i. m.

¹³ Perczel Károly – Gerle György: *Regionális tervezés és a magyar településhálózat*. Budapest, Akadémiai, 1966; Vági Gábor: Az aprófalvak társadalmi szerkezetének változásai. In Sükösd Ferenc (szerk.): *Az aprófalvak közelete és ifjúsága*. Pécs, KISZ Baranya Megyei Bizottsága, 1985. 165–174.; Kőszegfalvi György – Tóth József: Általános településföldrajz. In Tóth József (szerk.): *Általános társadalomföldrajz I*. Budapest–Pécs, Dialóg Campus, 2002. 385–448.

¹⁴ Körömdi Klára: Nagyságrendi típusok. In Kulcsár Viktor (szerk.): *A változó falu*. Budapest, Gondolat, 1976. 91–113.; Beluszky Pál – Sikos T. Tamás: *Magyarország falutípusai*. Budapest, MTA Földrajztudományi Kutatóintézet, 1982; Beluszky Pál: A kisfalvakról – településtudományi megközelítésben. In Sükösd Ferenc (szerk.): *Az aprófalvak közelete és ifjúsága*. Pécs, KISZ Baranya Megyei Bizottsága, 1985. 72–91.; Enyedi György: Az aprófalvak szerepe a társadalmi munkamegosztásban. In Sükösd Ferenc (szerk.): *Az aprófalvak közelete és ifjúsága*. Pécs, KISZ Baranya Megyei Bizottsága, 1985. 16–22.; Sikos T. Tamás: A lakossági infrastruktúra problematikája az aprófalvas térségekben. In Tóth József (szerk.): *Tér-Idő-Társadalom. Huszonegy tanulmány Enyedi Györgynek*. Pécs, MTA RKK, 1990. 304–315.; Dövényi Zoltán: A településrendszer fejlődése és sajátosságai. In Perczel György (szerk.): *Magyarország társadalmi-gazdasági földrajza*. Budapest, ELTE Eötvös, 2003. 521–532.

¹⁵ KSH (2016) i. m.

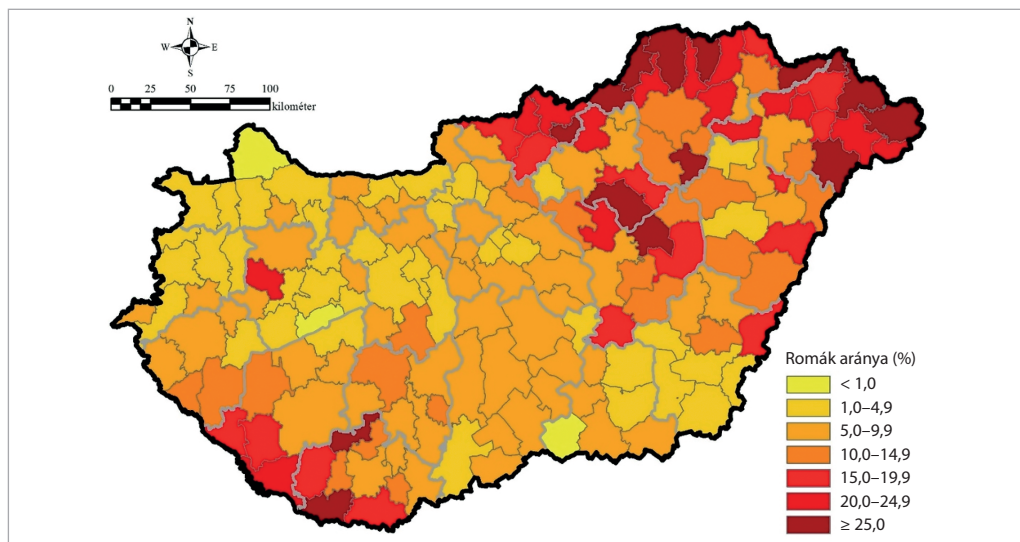
Szabolcs-Szatmár-Bereg megye járásaira. Ezekben a térségekben az idős korúak aránya alacsonyabb, a járások fiatalos korszerkezetűek.

6. ábra: Az állandó népességből a 100 fő 0–14 évesre jutó 60–X évesek száma

Forrás: KSH-adatok alapján a szerző szerkesztése

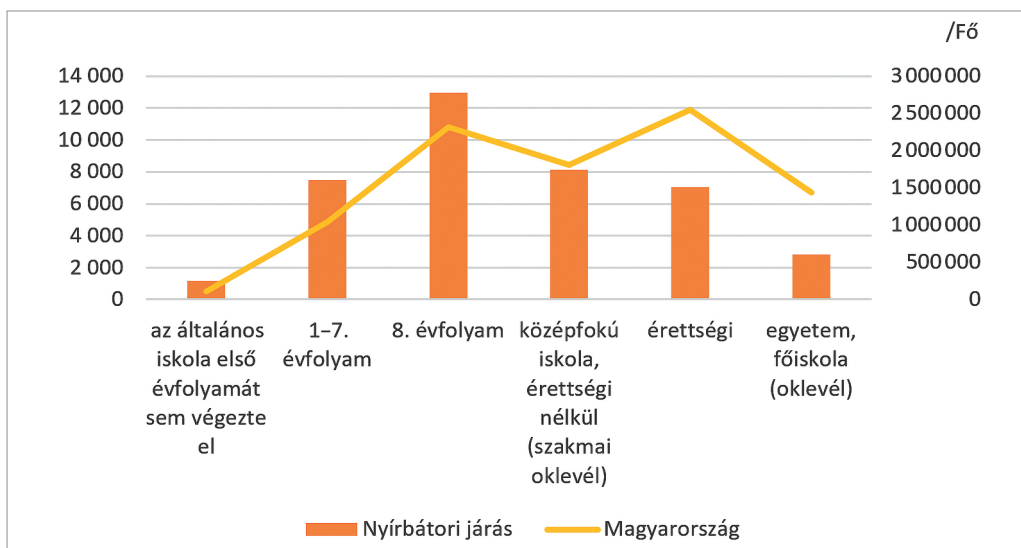
Ezen fiatalos korszerkezetű járások demográfiai jellemzőit befolyásolják az etnikai sajátosságok, vagyis a roma nemzetiségük jelentős részaránya.

7. ábra: A roma népesség járásokon belüli aránya (Debreceni Egyetem felmérése, 2010–2013)

Forrás: Péntes János – Tátrai Patrik – Pásztor István Zoltán: A roma népesség területi megoszlásának változása Magyarországon az elmúlt évtizedekben. *Területi Statisztika*, 58. (2018), 1. 3–26.

Az etnikai sajátosságokhoz kapcsolódó hangsúlyos tényezők a kedvezőtlen halandóság (az időskorúak alacsony aránya), a magas termékenység, az alacsony szintű iskolázottság, valamint az alacsony foglalkoztatottság, ami a Nyírbátori járás esetében is megfigyelhető.

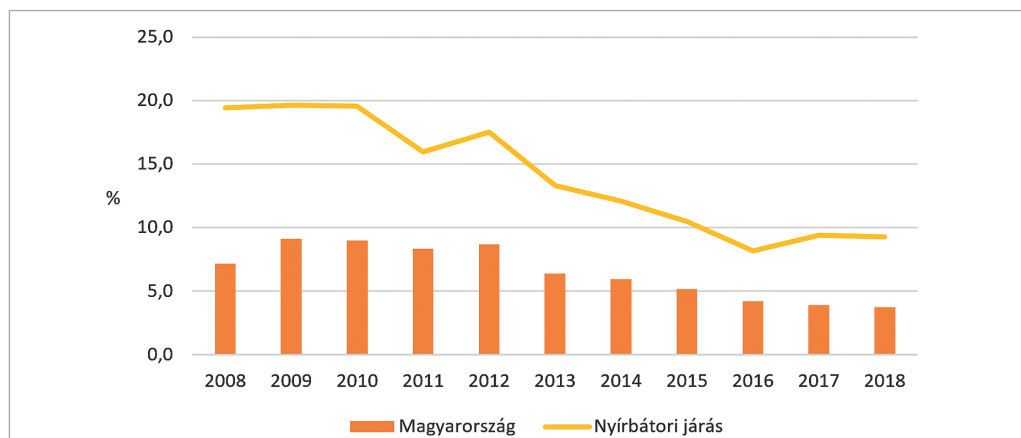
8. ábra: A 7 éves és idősebb népesség a legmagasabb befejezett iskolai végzettség szerint

Forrás: KSH-adatok alapján a szerző szerkesztése

A komplex programmal fejlesztendő járások lakosságának iskolai végzettsége jellemzően kedvezőtlenebb a fejlettebb területekénél. A 2011. évi népszámlálás adatai alapján a Nyírbátori járásban a 7 éves és annál idősebb népesség 54%-a legfeljebb az általános iskola 8. osztályát végezte el (országosan 37%). Ezzel szemben a felsőfokú végzettségűek aránya 7,1% a járásban, ami az országos átlag (15,5%) felénél is alacsonyabb érték. Az érettségizettek aránya a Nyírbátori járásban (17,7%) is jelentősen elmarad az országos átlagtól (27,5%).

A járás lakosságának alacsony iskolázottságában az is szerepet játszik, hogy a kvalifikált munkaerő elvándorol ebből a térségből (a járás belföldi vándorlási egyenlege negatív, 2018-ban 1000 lakosra 16 elvándorolt lakos jutott). A térség számára egyik legjelentősebb kihívást jelenti a fiatalok és a szakképzett munkaerő helyben tartása, foglalkoztatása. Ugyanakkor korlátozottak a járásban élő alacsony iskolázottságú lakosok lehetőségei a munkaerőpiacon. Ezen ellentét feloldására komplex oktatási és foglalkoztatási programok bevezetése szükséges, amelynek előkészítése a Nyírbátori járás székhelyén, Nyírbátorban 2015-ben elindult.

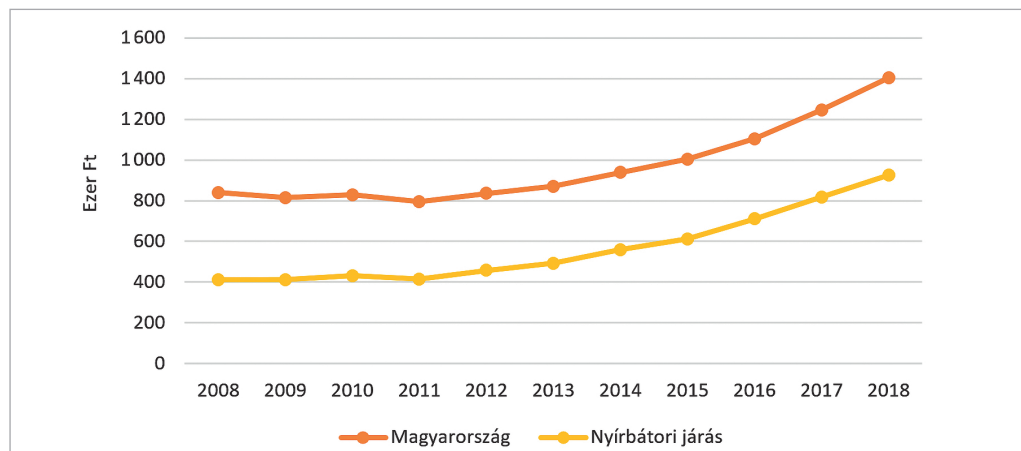
A munkanélküliségi ráta értéke 2018-ban 3,7% volt országosan, a Nyírbátori járásban 9,3%. 2008–2016 között mind országosan, mind a járásban csökkent a nyilvántartott álláskereső száma a munkaképes korúak százalékában, 2016-ot követően azonban ismét emelkedett az érték.

9. ábra: Munkanélküliségi ráta

Forrás: KSH-adatok alapján a szerző szerkesztése

Érdekes megvizsgálni az egy lakosra jutó személyi jövedelemadó alapját képező jövedelem nagyságát is a járásban, és arányát az országos átlaghoz képest (10. ábra). A jövedelmi különbségekről járási szinten a személyi jövedelemadó adatai alapján kaphatunk átfogó képet. A Nyírbátori járásban 2018-ban egy állandó lakosra átlagosan 926 ezer forint szja-alapot képező jövedelem jutott, ami az országos átlag 2/3-át sem éri el. A jelentős elmaradás a munkaviszonnyal rendelkezők alacsony arányából, valamint a jövedelmek alacsony szintjéből adódik. 2018-ban ezer lakosra 509 adófizető jutott országos átlagban, ami a Nyírbátori járás esetében a fenti érték körülbelül 90%-a. A Nyírbátori járásban az 1000 lakosra jutó működő vállalkozások száma az országos átlag 60%-át sem éri el.¹⁶

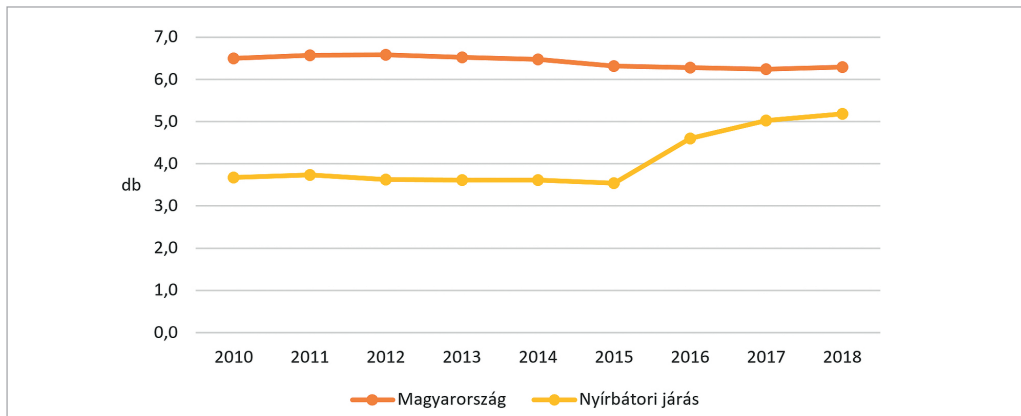

10. ábra: Egy lakosra jutó szja-alapot képező jövedelem (ezer Ft)

Forrás: KSH-adatok alapján a szerző szerkesztése

¹⁶ KSH: *Tér-kép, 2018*. Budapest, 2019.

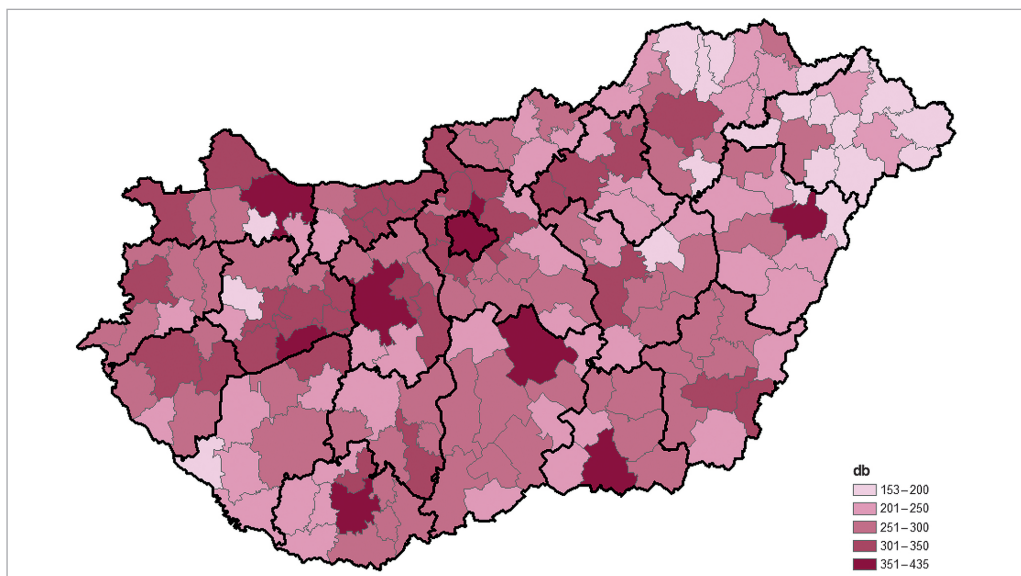
A Nyírbátori járás (társadalmi) innovációs képességét alakítja az 1000 lakosra jutó non-profit szervezetek száma is.

11. ábra: Az 1000 lakosra jutó nonprofit szervezetek száma

Forrás: KSH-adatok alapján a szerző szerkesztése

A járás nonprofit szervezeteinek száma 2015-től jelentős mértékben nőtt (2018-ra közel 50%-kal nőtt a nonprofit szervezetek száma a járásban), ugyanakkor az országos átlagnak csak a 80%-át éri el még így is. Az elmúlt évek növekedésének egyik oka a közösségi igények előtérbe kerülése, a helyi közösség szükségletei kielégítésének támogatása. Ezek a szervezetek nyitottak a munkaerőpiaci szempontból hátrányos helyzetű munkavállalói csoportok alkalmazására, ahogy ez a Nyírbátori járás esetében is megfigyelhető.

12. ábra: Internet-előfizetések száma 1000 főre vetítve (2018)

Forrás: KSH-adatok alapján a szerző szerkesztése

A lakossági infrastruktúra vizsgálata során kiemelt figyelmet fordítottam a szélessávú-internet-ellátottságra (országos és vizsgált járás szintjén).

2018-ban az 1000 lakosra jutó internet-előfizetések száma (mobilinternet nélkül) – az országos átlagtól (318) jelentősen elmaradva – a Nyírbátori járásban a 200-at sem érte el. A mutató alacsony értéke a jövedelmekben meglévő differenciákat jelzi, hiszen sokan nem tudják vállalni az internetezés költségeit, valamint a használatához szükséges eszközök beszerzését.

A Nyírbátori járás hosszú távú megoldásokat igénylő társadalmi kihívásai (munkanélküliség, elvándorlás, hátrányos helyzet) újszerű társadalmi együttműködéseket követelnek meg. Ennek egyik hangsúlyos lehetősége a társadalmi innovációs folyamatok támogatása, generálása. A társadalmi innovációs törekvések mikroszintű mérése esetében meghatározható egy indikátorrendszer,¹⁷ amelyből képezhető egy társadalmi innovációs potenciál mutató. A társadalmi innovációs potenciál azon képességek összessége, amelyek a társadalmi innovációk létrehozását segítik.¹⁸ A Nyírbátori járás vizsgálata során a társadalmi innovációs potenciál komplex mutatója alapján a települések rangsora meghatározható, amely – kiegészítve a részvételi akciókutatás módszerével (interjú, esettanulmány) – átfogó képet ad a járás településeiről.

A Nyírbátori járás társadalmi innovációs törekvései

A járás településeinek társadalmi innovációs potenciálja

A társadalmi innovációs potenciált vizsgáló komplex mutató az alábbi három indikátorcsoport átlagából számítható: input-, output- és hatásindikátorok. Minden indikátorcsoportban a mutatók normalizálását követően az adatok átlaga lett kiszámítva.

¹⁷ Lásd előző fejezet.

Inputindikátorok: Civil szervezetek száma 10 000 lakosra, működő vállalkozások száma 1000 lakosra, nonprofit vállalkozások száma 1000 lakosra, a gyermeknépesség aránya a lakónépességből, 100 gyermekkorúra jutó időskorú, eltartottsági ráta, aktivitási ráta, átlagos elvégzett osztályszám.

Outputindikátorok: Egy főre jutó kifizetett pályázati összeg (2007–2013), közfoglalkoztatottak aránya a 15–64 éves népességhez viszonyítva, kulturális rendezvényeken részt vevők száma 1000 főre, szegregátumban élők aránya, szociális étkeztetésben részesülők száma 1000 lakosra, házi segítségnyújtásban részesülők száma 1000 lakosra, munkanélküliségi arány, egy háziorvosra és házi gyermekorvosra jutó betegforgalom.

Hatásindikátorok: Egy lakosra jutó jövedelem, a 7 éves és idősebb népességből az általános iskolai végzettséggel rendelkezők aránya (az iskolát el nem végzettekkel együtt), egyszemélyes háztartások aránya, három és több gyerekkel rendelkező családok aránya, regisztrált bűncselekmények száma 1000 lakosra, tartós bentlakásos elhelyezést nyújtó intézmények működő férőhelyeinek száma 1000 lakosra, a 0–1 millió forint jövedelemsávbán kereső adózók aránya, rendszeresen tisztított közterület aránya.

¹⁸ Kocziszky György – Veresné Somosi Mariann – Balaton Károly: Társadalmi innováció mérésének sajátosságai. In Lipták Katalin (szerk.): „Mérleg és Kihívások”. IX. Nemzetközi Tudományos Konferencia. Konferenciakiadvány a Gazdaságtudományi Kar megalapításának 25. évfordulója alkalmából. Miskolc, Miskolci Egyetem Gazdaságtudományi Kar, 2015. 288–302.; Szendi Dóra: A társadalmi innovációs potenciál mérésének lokális szintű lehetőségei. *Erdélyi Társadalom*, 16. (2018), 1. 31–58.; Nagy Zoltán – Tóth Géza: A társadalmi innovációs potenciál mérési lehetőségei Borsod-Abaúj-Zemplén példáján. *Észak-magyarországi Stratégiai Füzetek*, 16. (2019), 2. 97–109.

A Nyírbátori járásban az inputindikátorokat tekintve Terem, Nyírbátor és Nyírcsászári van a legkedvezőbb helyzetben. Ezzel szemben jóval az átlag alatt teljesít Ömböly, Nyírmihálydi és Penészlek az inputindikátorok átlagát tekintve. A járás összességében jó helyzetben van az inputindikátorok átlagát tekintve, amely magasabb, mint a megyei átlag. Az outputindikátorok tekintetében is némileg kedvezőbb helyzetben van, mint a megyei átlag. A legmagasabb értékeket Nyírbátor, Nyírlugos és Máriapócs vonatkozásában láthatjuk. Ezzel ellentétben Nyírderzs, Piricse és Nyírvasvári mutatja a legalacsonyabb értékeket. A hatásindikátorok tekintetében is jobb helyzetben van, mint a megyei átlag. A legmagasabb értékeket Nyírpilis, Máriapócs és Kisléta esetében figyelhetjük meg, míg a legalacsonyabbakat Ömböly, Penészlek és Bátorliget településeken. A komplex indikátorérték vonatkozásában – az összetevőkhöz hasonlóan – a járás átlagosan magasabb értékkel rendelkezik, mint a megyei átlag.

5. táblázat: A Nyírbátori járás településeinek társadalmi innovációs komplex mutatója

Település	Komplex mutató
Nyírbátor	0,289817
Máriapócs	0,279038
Nyírpilis	0,265429
Terem	0,261158
Nyírbogát	0,25928
Nyírcsászári	0,258474
Pócspetri	0,25826
Nyírgelse	0,253076
Kisléta	0,252129
Nyírlugos	0,241718
Nyírbátori járás	0,264073
Nyírgyulaj	0,227993
Megyei átlag	0,227577
Bátorliget	0,226192
Nyírvasvári	0,221518
Encsencs	0,220807
Nyírmihálydi	0,219309
Piricse	0,214766
Nyírbéltek	0,213832
Penészlek	0,196794
Nyírderzs	0,186176
Ömböly	0,17075

Forrás: a szerző számítása

A Nyírbátori járás települései közül a legmagasabb értékkel Nyírbátor, Máriapócs és Nyírpilis, míg a legalacsonyabbal Ömböly, Nyírderzs és Penészlek rendelkezik. Nyírbátor – mint járásszékhely – kiemelkedő helye nem meglepő, elsősorban a nonprofit szervezetek és működő vállalkozások 1000 főre jutó magas számának, valamint a magas iskolázottságnak köszönhetően. Máriapócsra a civil szervezetek száma és az egy lakosra

jutó jövedelem nagysága kiemelkedő, ugyanakkor nem elhanyagolható a tény, hogy Máriapócs világszerte elismert nemzeti kegyhely. A rangsor alján elhelyezkedő Önböly, Nyírderzs és Penészlek esetében az input-, output- és hatásindikátorok segítségével meghatározható potenciál a járási átlag 50–80%-át éri csak el. Különösen Nyírderzs esetében kritikusak az értékek a szegregátumban élők, a szociális étkeztetésben részesülők száma és a munkanélküliségi arány tekintetében.

Résztételen alapuló kutatás a Nyírbátori járásban

A vizsgált járás esetében – a térstatisztikai módszerek mellett – interjú, megfigyelés, dokumentumelemzés és esettanulmány készítése segítette a teljes körű elemzést a kutatás során. A résztvételi akciókutatás módszere a téma sajátossága, a vizsgált járás speciális jellemzői alapján kiemelkedően fontos. A járás társadalmi innovációs folyamatainak vizsgálata során egyértelműen kirajzolódott, hogy az egyes törekvések sikeres megvalósítása elképzelhetetlen a helyi lakosság aktív részvétele nélkül. A kezdeményezések alapvető célja az életszínvonal növelése, a közösségi igények kielégítése újszerű együttműködések révén, ami megköveteli a helyi lakosság hozzáállásának vizsgálatát, a helyi döntésekben való tudatos részvételt. A lakosság döntésekben való részvétele mellett kutatóként „beavatkoztam” az adott járás egyes településeinek döntéseibe, nemcsak megfigyelőként vettem részt a fejlesztési folyamatokban, hanem a kutatásban részt vevőkkel szorosan együttműködve. A hagyományos kutatói hozzáállástól és feladatoktól eltérően a vizsgálat során az előre meghatározott kutatási feladatokat, a társadalmi innovációs kezdeményezések megtervezését és megvalósítását a kutatásba bevont személyekkel és szervezetekkel közösen végeztük. A közös munka elsősorban megbeszéléseken, egyeztető fórumokon és workshopok keretein belül zajlott.¹⁹

A kutatás egyik kiemelt feladata azon szempontok meghatározása, amelyek az innovátorok sikeres bevonásához szükségesek. A társadalmi innováció szükséges lépés a fejlődés és a versenyképesség javításához, ahol az innovátorok szerepe hangsúlyos. Az innovátorok a helyi közösség – vagy tágabb értelemben a társadalom – tagjai, akik szükségleteik ismeretében új vagy újszerű megoldásokkal elégítik ki a társadalmi kihívások determinálta igényeket. A lemaradó térségek – így a Nyírbátori járás – esetében feltétlenül szükséges az újszerű együttműködések bevezetése, a helyi igények azonosítása és pontos kielégítése, az állampolgárok bevonása a helyi döntésekbe, valamint a társadalmi innovációs törekvések életszínvonalnövelő hatásának elemzése. A törekvések átfogó elemzését segíti az etnikai sajátosságokra (a roma nemzetiségűek magas arányára) fókuszáló programok vizsgálata.

A Nyírbátori járás statisztikai vizsgálatát követően kijelenthető, hogy a területi fejlettségi különbségek szoros kapcsolatban vannak a társadalmi innovációs potenciál nagyságával. A társadalmi innovációs potenciált vizsgáló komplex mutató legmagasabb értéke a járásközponthoz, Nyírbátorhoz tartozik. A leghátrányosabb járásokhoz hasonlóan a Nyírbátori járásra is a leszakadás jellemző, ugyanakkor a járásszékhely szerepe felér-

¹⁹ Jelen fejezet keretei között a járás egy társadalmi innovációs jó példájának rövid bemutatására van lehetőség.

tékelődött. Nyírbátor a térség gazdasági értelemben is vett központjaként funkcionál.²⁰ A település főbb kihívásai – összhangban a járásban megfigyelttel – az elvándorlás, a munkanélküliség és az oktatási egyenlőtlenségek területén jelentkeznek. A szelektív elvándorlás (a fiatal, képzettebb munkavállalói rétegek esetében a folyamatos elvándorlás) mértékének növekedése, a gazdaságilag inaktív lakosok és a hátrányos helyzetű roma lakosság magas aránya olyan kihívások, amelyek együttműködésen alapuló, társadalmi innovációs törekvéseket megvalósító komplex programmal teljesíthetők. A lakosság képzettségi szerkezetének gazdasági igényekhez igazítása a város versenyképességének egyik alappillére. Az akciókutatás során egyértelművé vált, hogy a település fő célja az oktatás és foglalkoztatottság területén: a gazdasági igények determinálta képzettségek megszerzésének biztosítása. A feladat ennek támogatása, egyrészt az oktatás, valamint az át- és továbbképzések rendszerének összehangolt fejlesztésével, másrészt a kvalifikált fiatalabb nemzedék helyben tartásával és az ingázó munkavállalók betelepülésének ösztönzésével.

A gazdasági fejlődés, növekedés, valamint a Nyírbátorban működő multinacionális vállalatok beruházásai következtében a Nyírbátori járásban folyamatosan növekszik a munkahelyek száma. A település 2015-ben komplex program kidolgozásába kezdett, amelynek fő célja a hátrányos helyzetű, valamint roma lakosok elhelyezkedésének támogatása a jövőbeni foglalkoztatás kulcsterületeinek (az oktatás és a helyi foglalkoztatás) támogatása, újragondolása révén.

A város két tervező megbeszélést szervezett a foglalkoztatás és oktatás színvonala fejlesztésének támogatására. A megbeszéléseken az önkormányzat mellett az üzleti szektor képviselői, az általános iskolák vezetői és az érintett hátrányos helyzetű lakosság (romák) vettek részt. A közös gondolkodás során meghatározták a sikeres megvalósítás főbb tényezőit, valamint azon programelemeket, amelyek a projektek („Egy Jó Kezdet” projekt, ROMED/ROMACT-program) célkitűzéseire igazodnak. A komplex program során megvalósított tevékenységek – egymással szoros összefüggésben – az oktatási és foglalkoztatási színvonal emelését célozták meg. Az etnikai sajátosságokra fókuszálva a település a romák és nem romák közti kapcsolat minőségének javítására, egyfajta szemléletformálásra törekszik a program segítségével. Nyírbátor dinamikus felzárkózását és fejlődését nagymértékben meghatározza a hátrányos helyzetű, főként roma lakosság viszonylag nagy aránya. A város hosszú távú növekedési pályára állása egyértelműen függ a hátrányos helyzetű lakosság problémáinak átfogó kezelésétől és társadalmi integrációjától. Ehhez kapcsolódóan az alábbi programelemek jelentek meg az attitűdformálás érdekében:

1. Szülői készségek és kompetenciák javítása

A „Mesevilág” program elterjesztése: a mesélésen keresztül a roma édesanyák olvasási, írási és kommunikációs készségeinek javítása, amelyet az édesanya a későbbiekben tovább tud majd adni a gyermekeinek, és egyben beépül a családok mindennapi életébe. A program az édesanyákat felkészíti az óvodai feladatokra és az egészséges életmódra való nevelésre.

2. Családok mentorálása

Roma gyermekek óvodai beíratásának elősegítése: roma mentorok segítségével a 3–6 éves korosztály óvodába történő beíratásának támogatása. A mentorok feladata a roma

²⁰ Nyírbátor Város Településrendezési Tervének készítéséhez. *Településfejlesztési Konceptió*. 2018.

közösséggel és az óvodákkal együttműködve a beíratott gyerekek számának a növelése közösségépítő és családokat támogató speciális szolgáltatások nyújtásával (egyedi igényekre szabott szociális mentorálás, rendszeres családlátogatás).

3. Intézmény és szülő kapcsolat javítása

A Home Pre-School Community Liaison program bevezetése: a család és az oktatási intézmény (óvoda, iskola) kapcsolatát javító közösségépítő program, amely Írországból indult 1990-ben. A cél a roma szülők és az oktatási intézmények kapcsolatának erősítése. A roma szülők nyílt napokon, 6 hetente egy héten át óvodai foglalkozásokon vesznek részt, és egy olyan tevékenységet mutatnak be, amelyben járatosak, amelyet kiválóan művelnek. A tevékenység során lehetőség nyílik arra is, hogy a roma szülők mélyebben is belelássanak az összetett óvodai feladatokba, jobban átlássák az óvónők és a pedagógusok munkáját.

4. Gondolkodás, kreativitás fejlesztése

A Toy Library-ötlet megvalósítása: a játékkönyvtár mint közösségi tér működésének támogatása. Az ötlet Amerikában született 1935-ben, azóta a világ számos pontján hoztak létre játékkönyvtárat. A játéktár feladata az, hogy a hátrányos helyzetű szülők gyermekeinek lehetőséget nyújtson jó minőségű játékszerek, kirakós játékok, fejlesztő eszközök, könyvek használatára. A többféle játékhoz is hozzáférő gyermekek szüleikkel vagy testvéreikkel önállóan, elmélyülten játszhatnak, kreativitásuk kiteljesedik, személyiségük optimálisan fejlődik.

A nyírbátori program főként a romák oktatását és foglalkoztatását támogatja. Rövid és hosszú távú célok meghatározása segíti a romák munkába történő integrálását. Az alprogram résztvevői (helyi önkormányzat, üzleti szektor képviselői, civil szervezetek) első feladatként meghatározták a hosszú távú célokat, majd azokat a rövidebb távú tevékenységeket, amelyek a kitűzött célok elérését biztosítják.

A hátrányos helyzetű lakosság esetében kritikus pont az oktatás területe, ehhez kapcsolódóan az alábbi célstruktúra fogalmazódott meg.

6. táblázat: Az oktatás területén megfogalmazott rövid és hosszú távú célok Nyírbátorban

Oktatási célok	
Rövid távú célok	Hosszú távú célok
Kommunikáció javítása	Egyéni képességeknek megfelelő oktatás biztosítása
Roma értékek és kultúra ápolása	Integrált oktatás megszervezése
Szülők bevonása az iskolai programokba	Szülők és gyermekek folyamatos és hatékony motiválása
Családlátogatás, segítségnyújtás szervezése	Lemorzsolódás csökkentése, megszüntetése
Mentorálás (roma származású segítők)	Intézmény és szülő közti együttműködés támogatása
Felelősségvállalást segítő programok szervezése	Előítéletek lerombolása
Számítógépes tanmühely létrehozása	
Egészségnevelés tantárgy iskolai oktatása	
Szülői életvezetési programok szervezése	

Forrás: Veresné Somosi Mariann – Varga Krisztina: How does social innovation contribute to solving social problems? A processoriented framework for measuring social innovation. *European Journal of Social Sciences, Education and Research*, 12. (2018), 1. 68–83. alapján a szerző szerkesztése

Az önkormányzat az innovatív együttműködés révén konkrét akciókat és tevékenységi feladatokat határozott meg rövid és hosszú távon. A vállalatok különböző képzési programokkal, tájékoztatással, ösztöndíj- és mentorprogramokkal segítik a megvalósítás folyamatát, a helyi önkormányzat pedig az előkészületi munkák és mentorálás mellett mediátorok (roma és nem roma etnikumú közvetítők) alkalmazásával támogatja a felzárkóztatást. A roma mediátorok képzése, majd bekapcsolása a programba lehetővé teszi a roma szülők és az óvoda vagy iskola, a roma szülők és a pedagógusok, valamint a roma és nem roma szülők közti kapcsolat javítását. Egyfajta szemléletformálás valósul meg a tanulás fontosságáról, a roma gyerekek sikeres élethez való esélyének növeléséről.

Az oktatási célok vizsgálata során kiemelt célként azonosítható a hátrányos helyzetű lakosság készségeinek, tájékozottságának és tudatosságának fejlesztése.²¹ A törekvések elsősorban a képzésekre fókuszálnak, amelyek során a hátrányos helyzetű lakosság kognitív és nem kognitív készségei javulnak. Életvezetési programok segítségével a motiváció (önértékelés, személyközi kapcsolatok) erősödik, a szociális és álláskeresési készségek fejlődnek. Ezek kiegészülnek a mentorálás folyamatával, amely során az elsősorban roma származású mediátorok a hátrányos helyzetű csoportok oktatási és munkaerőpiaci szolgáltatásokhoz való hozzájutását segítik a kommunikáció javításával, a konfliktusok aktív részvételen alapuló kezelésével. A kezdeményezések a roma lakosság bevonásán alapulnak, az óvodai és iskolai feladatok megosztásával. Az iskolás kor előtti és általános iskolai évek során nyújtott szülői támogatás jelentős mértékben befolyásolja a gyermek jövőbeli lehetőségeit. A szülők és az intézmény közti rendszeres találkozók, tanácsadások, szülői támogató csoportok és közös tevékenységek a gyermekek tanulási készségeinek fejlesztéséhez is hozzájárulnak. A tanácsadások és az egészséges életmódról, a prevencióról és a kockázatos magatartásformák kerüléséről tájékoztató programok növelik a hátrányos helyzetű csoportok tudatosságát is.

Az oktatás színvonalának emelése és biztosítása mellett hangsúlyos a foglalkoztatás-ösztönző munkaerőpiaci programok megvalósítása.

7. táblázat: A foglalkoztatás területén megfogalmazott rövid és hosszú távú célok Nyírbátorban

Foglalkoztatási célok	
Rövid távú célok	Hosszú távú célok
Tájékoztatás az elérhető képzésekről és szakmákról	Roma munkavállalók jelenléte a munkaerőpiac minden területén
Pozitív példák bemutatása (romák bevonásával)	Nyitott és befogadó munkaadók
Szakképzés indítása a munkaadók igénye szerint	Esélyegyenlőség megvalósulása a munkaerőpiacon
Mentorálás a munkahelyen	Munkaerőpiaci diszkrimináció megszüntetése
Tehetséggondozás megszervezése	Felkészült, motivált, fegyelmzett, célzottan képzett
Ösztöndíjrendszer működtetése	munkaerő biztosítása
Az érintettekkel való folyamatos kapcsolattartás	

Forrás: Veresné Somosi – Varga (2018) i. m. alapján a szerző szerkesztése

²¹ A roma közösségek életkörülményeinek javítása helyi szinten. Kézikönyv. The World Bank – Európai Bizottság, 2015.

A megfogalmazott célok egy átfogó helyi foglalkoztatási program kialakítását hangsúlyozzák.²² A megfelelő információkkal, kapcsolati hálózattal és álláskeresői készségekkel nem rendelkező hátrányos helyzetű lakosok számára a tájékoztatás és tanácsadás, mentorálás és támogatás alapvetően fontos. Mivel a roma származás gyakran hátrányt jelent a munkaerőpiacon, szükség van mediátorok közvetítésével a romák és a munkaadók bevonásán alapuló egyeztetésekre, fórumokra is. A célkitűzések között hangsúlyos szerepe van a különböző ösztöndíjprogramoknak. A hátrányos helyzet figyelembevétele mellett a teljesítményértékelésen alapuló ösztöndíjmodell támogatja a közép- és felsőoktatásban tanulók elhelyezkedését, duális képzését.

A törekvések újszerűsége abban rejlik, hogy a programok kidolgozását különböző szakmai fórumok, kerekasztal-beszélgetések (vállalkozások – önkormányzat – hátrányos helyzetű lakosság) és nyílt napok előzték meg. Társadalmilag innovatív megoldások ezek, amelyek tényleges társadalmi párbeszédre és partnerségen alapulnak, és amelyek során a partnerség túllép a szokásos formaságokon, és valóban aktív együttgondolkodás jön létre. Ebben a folyamatban kiemelt szerepe van a települési vezető(k)nek, a lakosságnak, a vállalkozások és a civil szervezetek közti együttműködésnek. Kulcskérdés az együttműködés során a hajlandóság és a bizalom. A társadalmi innováció megvalósításának feltétele, hogy képes-e az adott közösség újszerűen látni a társadalmi jelenségeket, gyakorlatait átalakítani, kapcsolatrendszerét újrakonfigurálni.

A nyírbátori példa esetében érdemes külön hangsúlyozni a városvezetés, elsősorban a polgármester innovátori szerepét. A polgármester – mint Schumpeter egykori „vállalkozója” – innovátorként vesz részt az újítások folyamataiban új együttműködések és struktúrák mentén. A társadalmi innovációs törekvések generálásához a település esetében is szükség van az innovátor(ok) belső elhivatottságára, bátorságra, az alulról szerveződő kezdeményezések figyelembevételére, a közös múlt és hagyományok kohéziós erejére, szakértelemre, az érintettek bevonására és jó gyakorlatokra.

Konklúzió

A hátrányos helyzetű járásokban az életkörülmények javítását szolgáló társadalmi innovációs törekvések főként az oktatás, a foglalkoztatás, az egészségügy és a lakhatás területére fókuszálnak. Kiemelten fontos a társadalmi innovációs folyamat érintettjeinek azonosítása, a kommunikáció (tájékoztatás) szerepe, a pénzügyi erőforrások tervezése, az attitűd megváltoztatására tett kísérletek és az intézményi háttér. Ezen tényezőkön túl hangsúlyos szerepe van a helyi szociális ellátórendszernek, amely az együttműködés során segíti a felzárkózási folyamat megvalósítását. Az együttműködés, az innovátori szerep felvállalása és a jó gyakorlatok adaptálása az innovációk generálásának alapfeltételei. A jó gyakorlatok adaptálása a további innovációk generálását támogatja. Kérdés azonban, hogy a más településeken működő gyakorlat másolható-e, beágyazható-e a közösség életébe. A másolás önmagában csak a jó gyakorlat transzportálása, de a folyamat átadása, az együttműködés ösztönzése, a települések kooperációjának

²² *A roma közösségek életkörülményeinek javítása helyi szinten* (2015) i. m.

támogatása, a hálózatosodás keretfeltételeinek meghatározása hatékony és fenntartható megoldásokat eredményez a hátrányos helyzetű térségek kulcsproblémáira.

Az innováció mindig jelen van, a korlátok hozzák létre, ugyanakkor az, hogy lesz-e hosszú távú megoldása egy problémának, az intézményrendszer feltételrendszerétől függ. A társadalmi innováció kezdeményezése szakértelmen, hajlandóságon, bizalmon alapul, ami az együttműködés során válik megvalósíthatóvá.

A vizsgált járásszékhely önkormányzata reagált a helyi igényekre, és – eltérően a korábbi gyakorlattól – együttműködött, valamint folyamatosan egyeztetett a város vállalkozóival, civil szervezeteivel, intézményeivel és az állampolgárokkal a program megvalósítása érdekében. Innovatív módon tényleges párbeszédet kezdeményezett, újszerű megoldásokhoz folyamodott, miközben cselekvésre ösztönözte a lakosságot is. Ez önmagában is társadalmi innováció.

Irodalomjegyzék

290/2014. (XI. 26.) Korm. rendelet a kedvezményezett járások besorolásáról

106/2015. (IV. 23.) Korm. rendelet a kedvezményezett járások besorolásáról szóló 290/2014. (XI. 26.)

Korm. rendelet módosításáról

1299/2011. (IX. 1.) Korm. határozat a járások kialakításáról

A roma közösségek életkörülményeinek javítása helyi szinten. Kézikönyv. The World Bank – Európai Bizottság, 2015.

Beluszky Pál: A kistelepülésekről – településtudományi megközelítésben. In Sükösd Ferenc (szerk.): *Az aprófalvak közléte és ifjúsága.* Pécs, KISZ Baranya Megyei Bizottsága, 1985. 72–91.

Beluszky Pál – Sikos T. Tamás: *Magyarország falutípusai.* Budapest, MTA Földrajztudományi Kutatóintézet, 1982.

Csatári Bálint: A vidék földrajzi kérdései. In Dormány Gábor – Kovács Ferenc – Péti Márton – Rakonczai János (szerk.): *A földrajz eredményei az új évezred küszöbén.* Szeged, SZTE TTK Természeti Földrajzi Tanszék, 2001. 1–9. Online: <http://geography.hu/mfk2001/cikkek/Csatari.pdf>

Csatári Bálint – Farkas Jenő: A magyar vidékies kistérségek új kategorizálása, különös tekintettel a városi hatásokra és a földhasznosítás változásaira. *Tér és Társadalom*, 20. (2006), 4. 97–109.

Dövényi Zoltán: A településrendszer fejlődése és sajátosságai. In Perczel György (szerk.): *Magyarország társadalmi-gazdasági földrajza.* Budapest, ELTE Eötvös, 2003. 521–532.

Enyedi György: Az aprófalvak szerepe a társadalmi munkamegosztásban. In Sükösd Ferenc (szerk.): *Az aprófalvak közléte és ifjúsága.* Pécs, KISZ Baranya Megyei Bizottsága, 1985. 16–22.

Kocziszkó György – Veresné Somosi Mariann – Balaton Károly: Társadalmi innováció mérésének sajátosságai. In Lipták Katalin (szerk.): „*Mérleg és Kihívások*”. IX. Nemzetközi Tudományos Konferencia. Konferenciakiadvány a Gazdaságtudományi Kar megalapításának 25. évfordulója alkalmából. Miskolc, Miskolci Egyetem Gazdaságtudományi Kar, 2015. 288–302.

Kovács Péter – Bodnár Gábor: Az endogén fejlődés értelmezése vidéki térségekben PLS-útelemzés segítségével. *Statisztikai Szemle*, 94. (2016), 2. 143–161. Online: 10.20311/stat2016.02.hu0143

Körömdi Klára: Nagyságrendi típusok. In Kulcsár Viktor (szerk.): *A változó falu.* Budapest, Gondolat, 1976. 91–113.

- Kőszegfalvi György – Tóth József: Általános településföldrajz. In Tóth József (szerk.): *Általános társadalomföldrajz I.* Budapest–Pécs, Dialóg Campus, 2002. 385–448.
- KSH: *A komplex programmal fejlesztendő járások jellemzői*, 2014. Budapest, 2016. Online: www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/pdf/kompjar14.pdf
- KSH: *Tér-kép*, 2018. Budapest, 2019. Online: [www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/pdf/ter_](http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/pdf/ter_kep_2018.pdf)
[kep_2018.pdf](http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/pdf/ter_kep_2018.pdf)
- Nagy Zoltán – Tóth Géza: A társadalmi innovációs potenciál mérési lehetőségei Borsod-Abaúj-Zemplén példáján. *Észak-magyarországi Stratégiai Füzetek*, 16. (2019), 2. 97–109.
- Nyírbátor Város Településrendezési Tervének készítéséhez. *Településfejlesztési Konceptió*. 2018. Online: <http://bit.ly/3rXryYq>
- Pénzes János – Tátrai Patrik – Pásztor István Zoltán: A roma népesség területi megoszlásának változása Magyarországon az elmúlt évtizedekben. *Területi Statisztika*, 58. (2018), 1. 3–26. Online: [10.15196/TS580101](https://doi.org/10.15196/TS580101)
- Perczel Károly – Gerle György: *Regionális tervezés és a magyar településhálózat*. Budapest, Akadémiai, 1966.
- Sikos T. Tamás: A lakossági infrastruktúra problematikája az aprófalvas térségekben. In Tóth József (szerk.): *Tér-Idő-Társadalom. Huszonegy tanulmány Enyedi Györgynek*. Pécs, MTA RKK, 1990. 304–315.
- Szendi Dóra: A társadalmi innovációs potenciál mérésének lokális szintű lehetőségei. *Erdélyi Társadalom*, 16. (2018), 1. 31–58.
- Vági Gábor: Az aprófalvak társadalmi szerkezetének változásai. In Sükösd Ferenc (szerk.): *Az aprófalvak közéleté és ifjúsága*. Pécs, KISZ Baranya Megyei Bizottsága, 1985. 165–174.
- Veresné Somosi Mariann – Varga Krisztina: How does social innovation contribute to solving social problems? A processoriented framework for measuring social innovation. *European Journal of Social Sciences, Education and Research*, 12. (2018), 1. 68–83. Online: <http://dx.doi.org/10.26417/ejser.v5i1.p61-75>
- Veresné Somosi Mariann – Varga Krisztina – Kocziszky György: Step by step for social innovation with neuro-fuzzy modelling. *European Journal of Economics and Business Studies*, 5. (2019), 1. 13–23. Online: <http://dx.doi.org/10.26417/ejes.v5i1.p13-23>